

Tâm Tình Tây Bắc Seattle Tháng 8, 2017

Dendrobium subclausum

Mười mấy năm về trước, lúc còn sống ở Florida, song song với thú chơi vườn tược, trồng lan, tôi còn có cái thú đi tìm mua lan ở những vườn trồng lan ở nơi tôi ở hay ở những thành phố bên cạnh. Florida là xứ ấm áp như Hawaii và California nên có rất nhiều vườn lan rải rác khắp nơi. Càng xuống phía Nam của Florida khí hậu càng ấm, giống như bên xứ ta cho nên vườn lan rất nhiều, đếm không xuể.

Vườn lan tôi thường đi nhất là Art Stone, nằm gần ngay chỗ tôi làm việc, từ sở tôi lái xe ra đó mất chưa đến ba phút. Tôi và cô bạn thân tên Kim cùng làm một phòng, thường ra đó mỗi tuần, vừa làm việc vừa mang chuyện lan ra nói, nói chuyện về lan là cơn ghiền nổi lên, lại rủ nhau đi vào giờ ăn trưa. Hôm nào chúng tôi cũng kiếm được vài cây lan, mang về, cây lan nào to kèn càng đem treo dưới cành cây sồi trong bãi đậu xe. Cây lan bé nhỏ xinh xinh thì mang vào chỗ làm việc, treo trong phòng chứa hồ sơ, ở đó có cái bàn giấy và cái ghế. Lâu lâu chúng tôi lại vào ngồi ở ghế, gác chân lên bàn, ngắm cây lan mới mua, từ lúc sau giờ ăn trưa cho đến lúc về cũng mất bao nhiêu là giờ của sở, xếp tôi cũng dễ dãi, lâu lâu chỉ “mắng yêu”:

“Các bà lại mang tiền dành dụm cho tụi trẻ con để đi mua mấy mớ cỏ dại này về nữa rồi.”

Vườn lan Florida Native Orchid của ông Bud Spence cách nhà tôi mười phút lái xe. Chỗ này tôi hay đi với chị Thảo, chúng tôi chỉ đi được vào ngày cuối tuần, và phải chờ đến trưa mới đến được vì họ chỉ mở cửa từ 12 giờ trưa đến 6 giờ chiều. Vườn này tôi chỉ ghé khoảng một tháng một lần, vì khó mua. Những cây lan nào mà mình vừa ý thì chủ nhân không muốn bán, bắt ghi tên chờ cả mấy tháng mới có, đến ngày đến giờ cây lan đến tay mình nhiều khi trông cũng không vừa ý mấy vì mới vừa được chia ra từ cây mẹ. Vườn này bây giờ không còn nữa vì ông Bud đã qua đời vào năm 2009.

Về hướng Bắc, ở thành phố Tampa có vườn lan Del Favero Louis Orchids. Vườn lan này rộng bao la, cả trăm ngàn cây lan được chứa trong những nhà kính khổng lồ, nguyên các giống Hoàng Thảo là đã có cả mấy chục ngàn cây lớn nhỏ đủ cỡ. Mỗi lần đi vườn lan này tôi thường rủ cô Kim, chị Vân, chị Thảo đi cùng cho vui, và trong túi chúng tôi người nào cũng có trên dưới một ngàn đồng, vậy mà có người lâu lâu còn phải mua quá số tiền mang theo. Vì không cưỡng lại được sự quyến rũ của những cây lan miền nhiệt đới gần gũi. ví dụ như chỉ có *Dendrobium aggregatum* thôi đã là một vấn đề nan giải, ông Louis có cả ngàn cây, cây nhỏ nhất giá 25 đồng, cây lớn lên đến cả 500 đồng, ham quá, mà nếu mua cây lớn thì làm sao mà còn tiền mà mua những loại lan khác ... Cứ phải suy đi tính lại, vì lan thì vô số để lựa chọn mà tiền thì rất giới hạn. Hao tiền như thế nên một năm chúng tôi chỉ dám ghé nơi này một vài lần.

Xuống phía Nam, trước khi đến thành phố Sarasota có một trại lan tên rất lạ là Camp Lot A Noise, chỗ này nhiều lan hiếm, nhưng lan không lớn. Nơi đó là nơi mà tôi mua được cây lan Trúc Mạnh đầu tiên. Cây này vẫn sống, chết sau đó vài tháng vì sự thiếu hiểu biết về lan của tôi lúc bấy giờ. Tôi và chị Thảo chỉ có dịp đi qua đó một lần rồi sau đó không còn dịp nào để đi nữa vì tôi dọn nhà lên Seattle.

Ngoài những tiệm lan kể trên, tôi hay đi thăm Mary Selby Botanical Gardens cũng ở Sarasota. Vườn rộng như một khu rừng này là của một bà nhà giàu, khi qua đời biếu cho thành phố, ở đây thỉnh thoảng họ cũng bán lan. Nằm cạnh bờ sông nên vườn này thơ mộng lắm, thu hút biết bao nhiêu du khách. Tôi đến đó thì hầu hết thời giờ là để dành đi ngắm những cây lan già họ gắn trên những thân cây xồi cổ thụ được trồng rải rác khắp vườn, thường là những cây Cattleya hay Oncidium.

Và sau đó là vào trong nhà kiếng để chiêm ngưỡng bộ sưu tập lan nổi tiếng là có những loại lan hiếm của vườn này. Có một lần tôi gặp được ông Eric Christenson, lúc đó vẫn còn là một nhà nghiên cứu về hoa lan làm việc ở đây.

Hôm đó, trong nhà kiếng tôi đang đứng ngắm một cây lan trông là lạ treo cạnh cái thác nước nhân tạo. Cây lan xanh tốt, có khoảng tám cành thòng xuống, mỗi cành dài khoảng hơn một mét, trồng trong một cái chậu đầy đến ướt át. Mới trông tưởng như là cây lan Giả Hạc, nhưng trên một cành khô rụng hết lá, có một chùm hoa màu cam nhạt ở đầu và màu cam đậm hơn ở cuối búp hoa, những búp hoa không nở hoàn toàn mà chụm lại như những cái chuông. Tôi đang cố cúi xuống để đọc cho rõ cái tên hoa, thì nghe một giọng đàn ông vang lên ở sau lưng:

“Đẹp không Bà? Có áy mới nở sáng nay đấy, sau khi bắt chúng tôi phải chờ hơn sáu năm dài.”

Tôi quay lại, đó là một người đàn ông khoảng hơn năm mươi tuổi, mập tròn, tướng đi rất nặng nề, râu ria không cạo, ăn mặc có vẻ bê bối và không được khỏe mạnh. Tôi mỉm cười gật đầu chào, rồi nói:

“Vâng, đẹp và lạ lắm, ước gì tôi có một cây như vậy.”

orchidsforum.com

Ông ta cười thành tiếng:

“Không phải chỉ một mình bà ước như vậy đâu, tất cả chúng tôi ở vườn lan này ai cũng muốn làm chủ một cây như vậy. Cây này là một trong những cây rất lan quý mà vườn Mary Selby được tặng.”

Rồi ông tử tế viết tên của cây lan tên là *Dendrobium subclausum* trên tờ giấy cho tôi. Còn nói thêm là cây lan này gốc gác ở New Guinea, thích nước và không chịu được nóng, thế nên họ mới phải treo nó cạnh cái thác và dưới bóng mát của cây bồ đề. Ông ta cũng nói thêm là những vườn lan ở cả nước Mỹ theo sự hiểu biết của ông thì hình như

không có chỗ nào bán, còn quanh vùng Florida thì ông biết chắc chắn là không có rồi.

Lúc đó tôi không biết ông là Eric Christenson, chỉ thấy ông đeo bảng tên đọc là ERIC, sau này thì đọc trong những tạp chí về hoa lan mới biết ông là quyền tự điển sống về hoa lan. (*Xin xem bài “[Eric Christenson](#)”*.) Khi làm việc cho Selby Garden, ông đã giúp cho bao nhiêu người chơi lan nhận diện được những cây lan họ có mà không biết tên. Eric còn nổi tiếng hơn về việc làm cho Selby Garden điều đứng đến nỗi bị phạt \$5,000 vì cây lan hài *Phragmipedium kovachii*. Chung qui là lúc đó ông Eric không còn làm việc cho Selby Garden nữa mà đã ra làm riêng. Ông cố gắng muốn đặt tên cây lan hài mà ông Kovachii mang lậu từ Peru về là *Phragmipedium peruvianum* mà Selby Garden lại qua mặt, vội vã trình làng cây này với tên là *Phragmipedium kovachii*. Chắc là giữa vườn Selby và ông Eric đã có xích mích trước đây, cho nên vụ lan hài của Peru này như lửa đổ thêm dầu nên ông Eric mới làm um xùm lên.

Sau đó vườn Selby không những bị phạt tiền mà bao nhiêu nhân viên dính dáng đến cây lan hài này bị mất việc, vườn thì bị mang tiếng nên số tiền của những nhà hảo tâm cho cũng bớt đi. (*Xin xem bài “[Những Vụ Án Hoa Lan](#)” và “[Những Cây Lan Đất Giá](#)”*.)

Eric Christenson thắng cuộc vì đã làm Selby Garden mất mặt, nhưng cũng chẳng hưởng được sự chiến thắng này được bao lâu. Mấy năm sau đó, ông mất đi vì bệnh tiểu đường. Ông chết khi còn rất trẻ, chưa đến 60 tuổi, để lại nhiều sự thương tiếc cho những người yêu lan hâm mộ tài trí của ông.

Ở Seattle, lúc tôi mới dọn lên vào đầu năm 2005 không có một vườn bán lan nào. Nhà cửa ổn định xong là tôi bắt đầu tìm lan để mua. Lúc đó internet chưa thông dụng như bây giờ nên có rất ít những vườn lan quảng cáo bán online. Tôi chỉ biết xem báo để xem những vườn bán cây trong thành phố họ có những buổi bán lan của American Orchid Society, một năm họ tổ chức được một vài lần, những dịp đó bận đến đâu tôi cũng phải thu xếp để đi. Vài năm sau, một tối tôi vó vắn trên mạng tìm những bài viết về lan đọc cho đỡ thèm thì tìm được Andy's Orchids. Mừng lắm, catalog của họ rất rõ ràng, mới đọc lướt qua là thấy những loại lan mà mình muốn tìm có trong vườn này hết. Nhất định là tôi phải tìm ở mục chữ D, ở đó biết bao nhiêu loại *Dendrobium*. Tối hôm đó xem xong là lòng tôi phơi phới, ngày hôm sau tôi đặt mua ngay cây *Dendrobium hancockii* và *Dendrobium odiosum*. Vài ngày sau nhận được cây, tốt và mạnh mặc dù giá có hơi cao.

Andy's Orchids thật sự có rất nhiều lan quý, những cây lan hiếm không thể tìm ở đâu được như *Dendrobium falconerii*, *Dendrobium wardianum*, *Dendrobium devonianum*... là tôi tìm được và mua hết ở đây. Khi nào muốn mua lan, thay vì hồi đó ở Florida chạy ra Art Stone hay đi ông Bud Spence thì bây giờ tôi ngồi computer, bấm Andy's Orchids ra, sáng mai gọi đến tiệm là được cây lan mình muốn, chỉ mất cái thú lang thang trong vườn, được ngắm tận mắt và ngửi mùi hương của lan.

Hình ảnh của cây *Dendrobium subclausum* năm xưa được chiêm ngưỡng trong Mary Selby Botanical Garden đã mờ phai trong tâm trí, thì một tối thấy tên cây này hiện lên trong catalog. Thấy cái tên nghe quen quen, tôi cầm cúi đọc lấy đọc để những chi tiết viết trên đó như xuất xứ từ New Guinea, thích lạnh, thích nước, thích bóng râm. Thôi đúng là cây lan mà Eric Christensen nói là đừng đi tìm làm gì cho mất công vì không có vườn nào bán đâu. Ngay ngày hôm sau tôi gọi Andy, anh ta cũng nói là cây này hiếm lắm, vườn mới có được hơn một năm nay. Anh ta còn nói thêm là tôi nên mua ngay đi vì cuối tuần có Orchids Show ở San Francisco, họ mang đi là thế nào cũng hết. Tôi dễ bị dụ dỗ, nghe vậy sợ mua hụt và biết là cây này lần đầu tiên mới thấy có chỗ này bán, vội vàng đặt mua một cây *Dendrobium subclausum* var. *pandanicola* màu vàng và một cây *Dendrobium subclausum* var. *phlox* màu cam, lúc đó vườn Andy chỉ có hai loại này mà thôi.

rv-orchidworks.com

flick.com

Khi nhận được 2 cây lan này trông chỉ hao hao giống cây đã thấy ở vườn Selby chứ không giống y hệt, cây *Dendrobium subclausum* var. *pandanicola* có cành rũ xuống, có cành đứng thẳng, trông éo lá. Cây *Dendrobium subclausum* var. *phlox* thì cành thì thấy nhỏ hơn cành của cây kia và có màu tím.

Den. subclausum var. *pandanicola*

Vài năm sau, tôi thấy xuất hiện trên catalog của Andy's Orchids cây *Dendrobium subclausum* nguyên văn như sau: "*Dendrobium subclausum* large leaf pendant form". Tôi đặt mua ngay, khi nhận được cây, tôi mở thùng giấy, bóc hết những giấy bảo lót ra, treo cây lên, tưới nước xong xuôi, đứng ngắm một trận. Nhìn những cành dài, to với những cái lá xanh tươi rũ xuống y hệt như cây lan Giả Hạc đang ra những cành mới vào mùa Hạ thì tôi nhận ra đây mới đúng là cây tôi mong ước 8 năm nay sau y như hệt cây ở Selby Garden. Quá thích thú vì tìm được lan hiếm, tôi gọi Andy đặt mua thêm một cây nữa. Cây sau này không được xum xuê như cây trước nhưng tôi cũng lấy làm vui lắm.

Den. subclausum large leaf pendant

Den. subclausum var. *speciosum*

Từ đó tôi cứ canh chừng mục *Den. subclausum* trong catalog của Andy, một lần mua được cây *Dendrobium subclausum* var. *speciosum*, nhưng chuyện này hơi thất vọng, vì giá rất đắt, cây để trong giỏ lớn mà chỉ có hai cành, mặc dù cành cao và mạnh, nhưng trông mấy năm rồi mà không thấy nở hoa hay ra cây con như mấy loại kia.

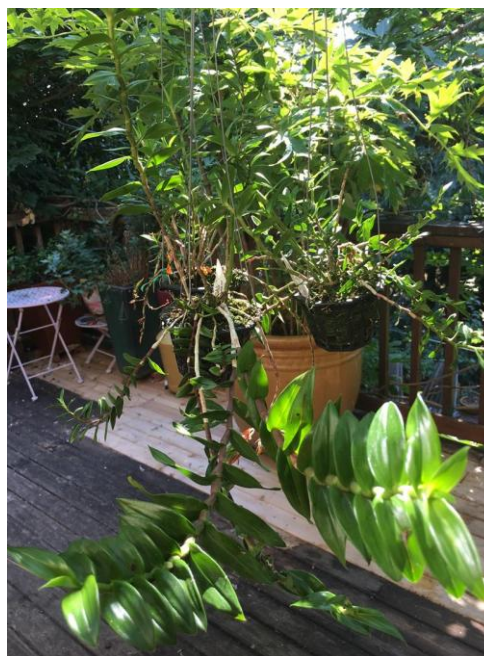
Một ngày tôi lại giở mục *Dendrobium subclausum* của Andy ra đọc, thì thấy đi theo cây *Den. subclausum* large leaf pendant form có hàng chữ như sau:

“... Trong bộ sưu tập lan của chúng tôi, có tất cả là năm loại *Dendrobium subclausum* khác nhau, những loại có lá nhỏ tôi bán ra dưới tên *Phlox*, và những loại có lá lớn là *Subclausum*, hai loại này đã không được *KEW Gardens* tả và phân biệt cho rõ rệt ra mà lại bị dồn lại với nhau dưới cùng một tên *Dendrobium subclausum*.”

Đọc xong mấy giòng phàn nàn về sự thiếu cẩn thận giữa *Dendrobium subclausum* và *Dendrobium phlox* của *Kew Royal Botanic Gardens*, một tổ chức được cả thế giới tôn sùng về những khám phá sưu tầm không những về lan mà về tất cả những thảo mộc khác, tôi thấy buồn cười và lại thấy phục Andy. Tôi chạy qua trang “*Dendrobium phlox*” ngay sau khi đọc được những giòng trên. Ở đó tôi thấy có *Dendrobium phlox* ssp. *flammula*, *Dendrobium phlox* glossy leaf và *Dendrobium phlox* var. *pandanicola*.

Den. phlox ssp. *flammula*

Den. phlox glossy leaf

Den. phlox var. *pandanicola*

Tôi đặt mua ngay cả ba cây *Dendrobium phlox* trên. Mở thùng ra, tôi cẩn thận nhìn từng cây, thì chỉ thấy cây *Dendrobium phlox* ssp. *flammula* là khác với những cây *Dendrobium subclausum* tôi đã có, cây này có lá nhỏ và những cái thân dài đứng thẳng lên chứ không rũ xuống. Hai cây còn lại thì giống y hệt như hai cây tôi mua lần đầu khi mới khám phá ra Andy's Orchids có bán *Dendrobium subclausum*:

- *Dendrobium subclausum* var. *pandanicola* bây giờ là *Dendrobium phlox* var. *pandanicola*.
- *Dendrobium subclausum* var. *phlox* bây giờ là *Dendrobium phlox* glossy leaf.

Theo sự thể trên đây thì mấy năm trước Andy cũng rất hoang mang giữa Subclasum và Phlox chứ không phải chỉ có Kew Garden mà thôi. Có lẽ phải chờ cả chục năm nữa may ra các nhà thực vật học mới phân loại rõ ràng hơn.

Giờ đây tôi chỉ nhận xét được một điều là trừ *Dendrobium subclausum* var. *speciosum* chờ mãi mà hoa không nở nên tôi không biết màu sắc, sự cấu tạo của hoa ra sao. *Dendrobium phlox* thì có màu vàng chanh, còn tất cả ba loại kia dù là *Dendrobium subclausum* lá to hay *Dendrobium* lá nhỏ, chúng đều ra những búp hoa giống nhau, màu cam ở cuống hoa và màu vàng ở miệng hoa, có lẽ vì thế nên Kew Gardens xếp hai thứ cùng là Subclausum cho gọn chẵn?

Nghĩ như thế nhưng mỗi lần đứng ngắm mười mấy cây *Dendrobium subclausum* lá xanh mướt, làm mát cả một góc vườn vì được treo trong bóng râm và tưới nước ướn sũng ngày hai lần, tôi phải đồng ý với Andy là loài có lá nhỏ phải gọi là *Dendrobium phlox*, và loài có lá lớn phải là *Dendrobium subclausum* mới dễ phân biệt.

Xin hẹn và hy vọng gặp lại các bạn trong Tâm Tình Tây Bắc Seattle tháng Chín, 2017.

Phạm Hảo